

PRACE NAUKOWE

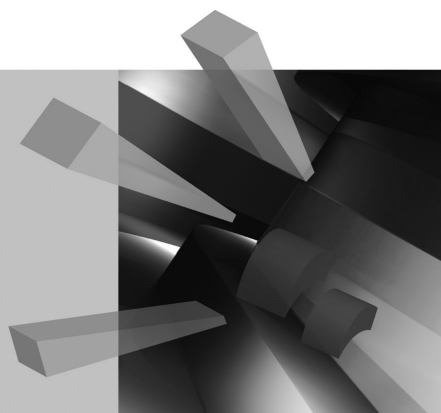
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

261

Efektywność – rozważania nad istotą i pomiarem

Redaktorzy naukowi

Tadeusz Dudycz

Grażyna Osbert-Pociecha

Bogumiła Brycz

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Wojciech Dyduch, Aldona Frączkiewicz-Wronka, Tadeusz Juja,
Dorota Kuchta, Dagmara Lewicka, Monika Marcinkowska,
Elżbieta Mączyńska, Bronisław Micherda, Krystyna Poznańska,
Maria Sierpińska, Wanda Skoczylas, Henryk Sobolewski,
Agnieszka Sopińska, Waldemar Tarczyński, Grzegorz Urbanek,
Tomasz Wiśniewski, Mirosław Wypych, Dariusz Zarzecki

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kożuchowska, Barbara Majewska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-238-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Agnieszka Bezat-Jarzębowska: Koncepcja pomiaru efektywności technicznej bazująca na zintegrowanym zastosowaniu metody SFA i metody DEA.....	11
Agnieszka Bieńkowska: Przejawy i uwarunkowania efektywności controllingu w przedsiębiorstwie.....	25
Marta Chudykowska: System pomiaru dokonań organizacji – przedmiot i narzędzie poprawy efektywności.....	38
Karolina Daszyńska-Żygadło, Jakub Marszałek: Analiza sektorowych uwarunkowań pojemności zadłużeniowej przedsiębiorstw – empiryczna weryfikacja modelu LKL.....	49
Magdalena Forfa: Opinie właścicieli gospodarstw rolnych dotyczące przydatności sprawozdania z przepływu pieniędzy.....	63
Józefa Monika Gryko, Marta Kluzek: Metodologiczne problemy pomiaru efektywności instrumentów wsparcia przedsiębiorstw.....	77
Jacek Jaworski: Charakter i dynamika zmian wybranych wyznaczników kondycji polskich małych przedsiębiorstw w warunkach kryzysu gospodarczego 2009–2010. Wyniki badań.....	89
Izabela Jonek-Kowalska: Racjonalizacja kosztów jako sposób poprawy efektywności działania w Spółce Restrukturyzacji Kopalń.....	103
Adam Kagan: Pomnażanie wartości właścicielskiej jako miara efektywności ekonomicznej funkcjonowania przedsiębiorstw rolnych.....	116
Tomasz Kijek: Pomiar efektywności kapitału innowacyjnego przedsiębiorstwa przy zastosowaniu metody DEA.....	132
Tomasz Kolakowski: Projekty turystycznego zagospodarowania obiektów dziedzictwa kulturowego na terenie województwa dolnośląskiego – efekty ekonomiczne i metody ich wyceny.....	141
Marzena Krawczyk: Gotowość inwestycyjna determinantą innowacyjności przedsiębiorstw – próba pomiaru.....	160
Iwa Kuchciak: Efektywność inwestowania w formie depozytów i inwestycji alternatywnych.....	173
Małgorzata Kwiedorowicz-Andrzejewska: Wybór formy opodatkowania a korzyści finansowe dla firm z sektora MSP.....	190
Grzegorz Łukasiewicz: Krytyczna analiza modeli pomiaru efektywności w zarządzaniu zasobami ludzkimi.....	202
Edyta Marcinkiewicz: Wpływ krótkiej sprzedaży na efektywność transakcyjną rynku kapitałowego w aspekcie płynności.....	218

Grzegorz Mikołajewicz: Luka wartości w kontekście sprawozdawczości przedsiębiorstwa	231
Anna Motylska-Kuźma: Rynkowe mierniki tworzenia wartości wybranych spółek notowanych na GPW – analiza krytyczna	245
Dariusz Nowak: Ocena i pomiar relacji w międzyorganizacyjnej kooperacji	263
Jarosław Nowicki: Dostosowanie metody skorygowanej wartości bieżącej do wyceny niegiełdowych przedsiębiorstw zarządzanych przez właścicieli	281
Mariusz Nyk: Efektywność wynagrodzeń w sektorze przedsiębiorstw	294
Radosław Pastusiak: Efektywność systemów transakcyjnych zbudowanych w oparciu o analizę techniczną w świetle badań w latach 1960–2004	307
Artur Paździór: Zastosowanie modelu CAPM w warunkach kryzysu	321
Joanna Pioch: Wybrane aspekty wykorzystania macierzy A. Damodarana do analizy decyzji dywidendowych na przykładzie firm sektora chemicznego WGPW za rok 2010	331
Edward Radośniński: Przekształcanie bilansu według Ustawy o rachunkowości do postaci sprawozdania z sytuacji finansowej według taksonomii MSR (<i>IFRS Taxonomy</i>)	343
Józef Rudnicki: Impact of stock splits on trading liquidity – evidence from the New York Stock Exchange	360
Angelika Sabuhoro: Analiza porównawcza logitowych modeli prognozowania zagrożenia finansowego przedsiębiorstw	371
Rafał Siedlecki: Teorie struktury kapitału a cykl życia przedsiębiorstwa	381
Wanda Skoczylas: Innowacje w raportowaniu wyników czynnikiem poprawy efektywności podejmowanych decyzji	390
Michał Soliwoda: Relacje majątkowo-kapitałowe, a rentowność i płynność finansowa spółdzielni mleczarskich	409
Artur Stefański: Zależność między wydatkami inwestycyjnymi a operacyjnymi przepływami pieniężnymi	424
Piotr Szymański: Jakie problemy napotykają eksperci przy wycenie przedsiębiorstw? Wyniki badań	435
Łucja Tomaszewicz, Joanna Trębska: Mnożnik <i>input-output</i> jako makroekonomiczny miernik efektywności inwestycji finansowych sektora przedsiębiorstw	449
Grzegorz Urbanek: Wpływ marki na wyniki przedsiębiorstwa na przykładzie wybranych spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie	466
Mirosław Wypych: Struktura aktywów a złote reguły finansowania (na przykładzie spółek giełdowych)	478

Summaries

Agnieszka Bezat-Jarzębowska: A concept of technical efficiency measurement based on the integrated use of the SFA and DEA methods	24
Agnieszka Bieńkowska: Results and determinants of controlling efficiency in an enterprise	37
Marta Chudykowska: The organisation's performance measurement system – a subject and a tool for the efficiency improvement.....	48
Karolina Daszyńska-Żygadło, Jakub Marszałek: Analysis of sector determinants of debt capacity – empirical verification of LKL model.....	62
Magdalena Forfa: Individual farmers' opinions on the usefulness of cash flow statement	76
Józefa Monika Gryko, Marta Kluzek: Methodological problems of measuring the effectiveness of support instruments for companies	88
Jacek Jaworski: Nature and dynamics of changes of selected determinants of small enterprises condition under the economic crisis 2009–2010. Research results.....	102
Izabela Jonek-Kowalska: Costs rationalization as a method of efficiency improvement in an Enterprise of Coal Mines Restructuring	115
Adam Kagan: Increase of shareholder's value as a measure of the economic efficiency of agricultural enterprises.....	130
Tomasz Kijek: Measurement of enterprise's innovation capital efficiency using DEA method	140
Tomasz Kołakowski: Tourism management projects of cultural heritage objects in Lower Silesia Voivodeship – economic effects and their valuation methods.....	159
Marzena Krawczyk: Investment readiness as a determinant of enterprises innovativeness – trial of measurement	172
Iwa Kuchciak: Efficiency of investment in the form of deposits and alternative investments	189
Małgorzata Kwiedorowicz-Andrzejewska: Choice of form of taxation and financial benefits for enterprises from SME sector	201
Grzegorz Łukasiewicz: Critical analysis of effectiveness measurement models in human resource management	217
Edyta Marcinkiewicz: Influence of short sale on the transactional efficiency of capital market in terms of liquidity	230
Grzegorz Mikołajewicz: Value gap in the context of financial reporting.....	244
Anna Motylska-Kuźma: Market measures of creating value of selected companies listed on the Stock Exchange. Critical analysis.....	262
Dariusz Nowak: Evaluation and measurement of interorganizational cooperation relation	280

Jarosław Nowicki: Adjusted present value method in valuation of non-stock enterprises managed by owners.....	293
Mariusz Nyk: Efficiency of wages in the enterprise sector	306
Radosław Pastusiak: Effectiveness of transaction systems built on the technical analysis in the light of research in 1960-2004.....	320
Artur Paździor: Application of CAPM model in conditions of crisis.....	330
Joanna Pioch: The selected issues in the dividend policy decisions' matrix by A. Damodaran on the example of the WSE chemical companies' in 2010	342
Edward Radosiński: A study based on the IASB Taxonomy on structural relations between a balance sheet and a statement of financial position....	359
Józef Rudnicki: Wpływ podziału akcji na płynność obrotu – przykład Nowojorskiej Giełdy Papierów Wartościowych	370
Angelika Sabuhoro: Comparative analysis of logit models for predicting corporate financial threat	380
Rafał Siedlecki: Capital structure theories vs. the company life cycle.....	389
Wanda Skoczylas: Innovations in results reporting as a factor of decision making efficiency improvement.....	408
Michał Soliwoda: Ratios concerning assets and capital vs. profitability and financial liquidity of dairy cooperatives	423
Artur Stefański: The relationship between investment expenditures and operating cash flows.....	434
Piotr Szymański: What kind of problems do experts face in business valuation? Survey results	448
Łucja Tomaszewicz, Joanna Trębska: Input-output multiplier as a macroeconomic measure of the efficiency of enterprises sector financial investments	465
Grzegorz Urbanek: The effect of brand on company's performance on the example of selected companies listed on the Warsaw Stock Exchange	477
Mirosław Wypych: Structure of assets and the golden financing rules (on the example of the stock listed exchange companies)	488

Wstęp

„Naród, który najekonomiczniej rozporządzi swymi bogactwami i siłami oraz zastosuje je z najlepszym współczynnikiem wydajności, podniesie swój dobrobyt i wyprzedzi znacznie inne narody”. Jakkolwiek słowa te zostały wypowiedziane przez F. Neuhausena w 1913 roku, to są one niezmiennie aktualne. Efektywność była, jest i będzie podstawowym warunkiem wzrostu dobrobytu. I nie zmienia tego fakt, że jest ona różnie rozumiana. Samo słowo efektywność pochodzi od łacińskiego słowa *effectus*, oznaczającego wykonanie, skutek. W dzisiejszych natomiast czasach wielu autorów przypisuje mu dualne znaczenie definiowane jako sprawność i skuteczność. Taki dualny sposób pojmowania efektywności zdefiniował już w 1913 roku Harrington Emerson, współtwórca naukowego zarządzania i autor słynnych dwunastu zasad wydajności. Pisał on, że „efektywność jest właściwą rzeczą robioną we właściwy sposób”¹. Pogląd ten podzielał również P.F. Drucker, który uważał, że jakkolwiek „sprawność”, czyli robienie rzeczy we właściwy sposób, jest ważnym kryterium oceny kierownika, to jednak najistotniejsza jest skuteczność, czyli robienie właściwych rzeczy. Nieodzownym warunkiem robienia właściwych rzeczy jest planowanie ukierunkowane na realizację społecznie użytecznych celów. Natomiast warunkiem sprawności w realizacji tych celów jest pomiar efektów, bez którego nie można śledzić stopnia realizacji celów, a tym samym i zarządzać organizacją. Jakkolwiek ogólnie efektywność mierzy się relacją efektów do nakładów, to już pomiar – zarówno efektów, jak i nakładów – jest niejednokrotnie sprawą skomplikowaną, niejednoznaczną, a przez to i dyskusyjną. Powszechnie stosowana miara efektów, jaką jest zysk księgowy, wzbudza coraz więcej kontrowersji – ze względu na jego memoriałowy charakter oraz zależność od szeregu konwencji i przyjętych standardów. Natomiast pomiar nakładów wykorzystujący standardy księgowe również w coraz większym stopniu ulega napierającej krytyce. Przede wszystkim w standardach księgowych w niewielkim stopniu wykazuje się te aktywa, które we współczesnym świecie coraz częściej stanowią determinujący czynnik sukcesu gospodarczego. Mowa tutaj o aktywach intelektualnych, które z jednej strony trudno jest kwantyfikować, a z drugiej – są bardzo kruche. Ma to oczywiście wpływ na ryzyko prowadzenia działalności gospodarczej.

Te i inne problemy pomiaru efektywności były przedmiotem kolejnej, już piątej konferencji z cyklu „Efektywność źródłem bogactwa narodów”, która odbyła się w dniach 23-25 stycznia 2012 roku w Piechowicach. Konferencja została zorgani-

¹ J. Supernat, *Zarządzanie*, Wydawnictwo Kolonia, Wrocław 2005, s. 174.

wana jako wspólne przedsięwzięcie dwóch uczelni: Politechniki Wrocławskiej oraz Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Jej głównym wyróżnikiem było interdyscyplinarne spojrzenie na efektywność, jej istotę oraz zasady pomiaru, a niniejsza publikacja jest wynikiem prowadzonych dyskusji.

Tadeusz Dudycz, Grażyna Osbert-Pociecha, Bogumiła Brycz

Jacek Jaworski

Wyższa Szkoła Bankowa w Gdańsku

CHARAKTER I DYNAMIKA ZMIAN WYBRANYCH WYZNACZNIKÓW KONDYCJI POLSKICH MAŁYCH PRZEDSIĘBIORSTW W WARUNKACH KRYZYSU GOSPODARCZEGO 2009–2010. WYNIKI BADAŃ

Streszczenie: Celem opracowania jest przedstawienie wyników badań dotyczących zmian w zakresie przychodów, wyników finansowych oraz zapotrzebowania na inwestycje w sektorze małych przedsiębiorstw (małe + mikro) zaobserwowanych przez menedżerów tychże podmiotów w warunkach pogłębiającego się kryzysu gospodarczego. Ponadto podjęta została próba identyfikacji wśród wybranych cech przedsiębiorstwa i jego menedżera, czynników będących w bezpośredniej korelacji z wymienionymi zmianami. Podstawowymi metodami zastosowanymi w badaniu były: sondaż ankietowy oraz elementy analizy statystycznej. Prezentację wyników badania poprzedzono krótkim omówieniem ogólnej sytuacji ekonomicznej sektora przedsiębiorstw w Polsce.

Słowa kluczowe: małe przedsiębiorstwa, kryzys gospodarczy, wyniki przedsiębiorstw.

1. Wstęp

W latach 2009–2010 warunki i wyniki gospodarowania polskich przedsiębiorstw determinował kryzys gospodarczy mający źródła w turbulencjach na rynkach finansowych w roku 2008. Pomimo faktu, że zarówno analizy rządowe, jak i prognozy ośrodków niezależnych dość zgodnie oceniają względną odporność polskiej gospodarki na kryzys, to jednak symptomy recesji są wyraźne w wielu jej segmentach. Dotyczy to również sektora małych przedsiębiorstw. W tym kontekście warto zauważyć, że sektor ten, stanowiąc „sól gospodarki rynkowej oraz bazę demokratycznego porządku społeczno-ekonomicznego” [Drucker 2002, s. 475], odgrywa podstawową rolę we wszystkich gospodarczo rozwiniętych krajach. Na koniec 2008 r. w Polsce na 1 862 462 aktywnych przedsiębiorstw, aż 1 726 536 (98,9%) to podmioty małe i mikro. Wytworzyły one 37,1% polskiego PKB, a wraz z firmami średnimi aż 46,9%, zatrudniając 4922 tys. osób (51,8% wszystkich zatrudnionych w sektorze przedsiębiorstw). Kondycja ekonomiczna tych przedsiębiorstw ma zatem znaczny wpływ na polską gospodarkę. Ze względu na to rozpoznanie wpływu pogłębiającego

go się kryzysu gospodarczego na sektor małych przedsiębiorstw jest niewątpliwie ważną przesłanką do prognozowania dalszego rozwoju gospodarczego naszego kraju.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie wyników badań dotyczących zmian w zakresie przychodów, wyników finansowych oraz zapotrzebowania na inwestycje w sektorze małych przedsiębiorstw (małe + mikro) zaobserwowanych przez menedżerów tychże podmiotów w warunkach pogłębiającego się kryzysu gospodarczego. Ponadto podjęta została próba identyfikacji, wśród wybranych cech przedsiębiorstwa i jego menedżera, czynników będących w bezpośredniej korelacji z wymienionymi zmianami. Podstawowymi metodami zastosowanymi w badaniu były: sondaż ankietowy oraz elementy analizy statystycznej. Prezentację wyników badania poprzedzono krótkim omówieniem ogólnej sytuacji ekonomicznej sektora przedsiębiorstw w Polsce.

2. Sytuacja ekonomiczna sektora przedsiębiorstw w Polsce w obliczu kryzysu gospodarczego

W krótkiej wolnorynkowej historii polskiej gospodarki można wyszczególnić dwa charakterystyczne okresy. Do roku 2000 polski cykl koniunkturalny nie wykazywał silnych związków z koniunkturą światową, a jego przebieg był zakłócony (a może jedynie modyfikowany?) procesem transformacji społeczno-gospodarczej. Jednak po roku 2000 gospodarka polska charakteryzuje się wyraźną zbieżnością z trendami ogólnoświatowymi (za: [Zelek, Maniak 2011, s. 270]). I tak w latach 2000–2010, pomimo generalnie sprzyjających tendencji rozwojowych, polska gospodarka przynajmniej dwukrotnie została dotknięta zjawiskiem dekonunktury. Pierwsza faza recesji przypadła na okres 2000–2002 i zakończyła dekadę imponującego wzrostu gospodarczego (1991–1999). Kolejna faza spowolnienia gospodarczego rozpoczęła się w połowie 2008 r. i trwa nadal, istotnie weryfikując perspektywy i prognozy dalszego rozwoju polskiej gospodarki.

Pod koniec 2008 oraz w roku 2009 polskie przedsiębiorstwa musiały się już mierzyć ze sporymi trudnościami, takimi jak zmniejszenie popytu, utrudnienia w dostępie do zewnętrznego finansowania, czy też wynikająca z ogólnoświatowego kryzysu niepewnością na międzynarodowych rynkach. W efekcie, w dokonaniach przedsiębiorstw zauważalne były pierwsze symptomy pogłębiającej się sytuacji kryzysowej. Dotyczy to przede wszystkim przychodów, wyników finansowych oraz aktywności inwestycyjnej. Tabela 1 prezentuje dynamikę zmian powyższych kategorii w latach 2007–2009 dla ogółu przedsiębiorstw oraz analizowanego sektora małych firm.

Dane statystyczne wskazują, że notowany w latach 2007/2008 wzrost wszystkich trzech wymienionych kategorii w kolejnym roku został poważnie wyhamowany. Przychody, wyniki finansowe oraz nakłady inwestycyjne w roku 2009 maleją w stosunku do roku 2008 o odpowiednio 4, 3 i 10%. Ich wielkości w roku 2009 są tylko nieznacznie większe niż w 2007. Sektor małych przedsiębiorstw odczuł naddciąga-

jący kryzys zdecydowanie głębiej. Jego przychody w 2009 r. zmalały w stosunku do roku 2008 prawie o 8%, a wyniki finansowe o ponad 11%, osiągając poziomy z roku 2007. Jedynie nakłady inwestycyjne małych przedsiębiorstw utrzymały się na prawie niezmiennym poziomie (97,21%).

Tabela 1. Przychody, wyniki finansowe oraz aktywność inwestycyjna polskich przedsiębiorstw w latach 2007–2009

Lp.	Wielkość	2007 (mld zł)	2008 (mld zł)	Dynamika 2008/2007	2009 (mld zł)	Dynamika 2009/2008 2009/2007
1	Przychody ogółem	2 887,7	3 213,8	111,29%	3 079,6	95,82% 106,65%
	w tym małe firmy	1 053,3	1 210,8	114,95%	1 116,6	92,22% 106,01%
2	Wyniki finansowe brutto	253,9	264,8	104,29%	256,0	96,68% 100,8%
	w tym małe firmy	130,9	153,7	117,42%	135,6	88,22% 103,59%
3	Nakłady na inwestycje	144,3	160,5	111,23%	143,7	89,56% 99,58%
	w tym małe firmy	34,1	39,4	115,54%	38,3	97,21% 112,32%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Raport GUS, 2007, 2008, 2009.

Rok 2008 był okresem dużego wzrostu poziomu zobowiązań w przedsiębiorstwach. W roku 2009 popyt na kapitały zdecydowanie spadł. Zobowiązania długoterminowe wzrosły o niecałe 5% (z 237 mld do 248 mld zł). Wysokość zobowiązań krótkoterminowych uległa natomiast ograniczeniu o 2% (z 533 mld do 522 mld zł). Wart odnotowania jest fakt, że w tym samym czasie przedsiębiorstwa zwiększyły swoje rezerwy na zobowiązania (o 11%) oraz rozliczenia międzyokresowe [Sawicka 2011, s. 266]. Ograniczenie zobowiązań wpłynęło pozytywnie na płynność finansową przedsiębiorstw. W roku 2009 wszystkie wskaźniki płynności finansowej poprawiły swe wartości przeciętnie o 12%. Jednakże w obliczu negatywnych zmian w pozostałych parametrach kondycji przedsiębiorstw zmiany te mają charakter raczej krótkotrwały (za: [Famielec 2011, s. 89]). Świadczą o tym również dane dotyczące upadłości polskich przedsiębiorstw.

W roku 2009 upadło aż 700 przedsiębiorstw. To aż 68% więcej niż w roku 2008 (w 2008 upadło o 17% mniej firm niż w roku poprzednim). Zatem po sześciu latach spadku stopy upadłości w Polsce rok 2009 zaowocował znacznym wzrostem niewypłacalności polskich firm. Trend ten utrzymywał się również w 2010 r. Tylko w pierwszym kwartale sądy ogłosiły upadłość blisko 168 przedsiębiorstw. Oznacza to wzrost liczby upadłości o 33% w porównaniu z analogicznym okresem roku 2009 [Raport Coface... 2010]. Wzrosła także liczba likwidowanych przedsiębiorstw.

Ma to swoje konsekwencje w liczebności sektora aktywnych przedsiębiorstw w Polsce. Na koniec 2007 r. było ich 1777,1 tys., w roku 2008 – 1862,5 tys., w 2009 zaś już tylko 1673,5 tys. [Raport GUS].

Negatywny wpływ kryzysu gospodarczego na działalność przedsiębiorstw odczuwają także sami przedsiębiorcy. Jak wynika z cyklicznych badań portalu Favore.pl [*Bariery...* 2008], już w drugiej połowie 2008 r. z objawami kryzysu miała do czynienia co czwarta firma w Polsce, a kolejne 40% przedsiębiorstw liczyło się z jego konsekwencjami. Tylko nieco ponad 23% badanych przedsiębiorców miało nadzieję, że ich firmom uda się wyjść z kryzysu bez szwanku. Podobne wnioski wynikają z raportów NBP. Według raportu z połowy 2010 r. [*Informacja...* 2010, s. 17] około 75% badanych w IV kwartale 2009 borykało się z problemami bądź ich oczekiwało. W I kwartale 2010 sytuacja ta poprawiła się nieznacznie, jednak blisko 60% firm zgłaszało obawy co do swojej kondycji ekonomicznej.

3. Metodyka badania

W kontekście omówionej powyżej ogólnej sytuacji ekonomicznej polskich przedsiębiorstw postanowiono zbadać opinie menedżerów małych podmiotów gospodarczych na temat zmian w przychodach, wynikach finansowych i zapotrzebowaniu na inwestycje kierowanych przez nich firm. Badanie oparto na sondażu ankietowym przeprowadzonym wśród 1008 menedżerów polskich małych przedsiębiorstw w drugiej połowie 2010 r. Ankietowane przedsiębiorstwa wylosowano warstwowo z zachowaniem wskaźników struktury właściwych dla populacji generalnej dla takich cech, jak: zatrudnienie, rozkład terytorialny oraz charakter prowadzonej działalności. Wylosowaną próbę można zatem uznać za reprezentatywną. Tabela 2 prezentuje jej dokładną strukturę według wybranych kryteriów.

Sondaż przeprowadzono metodą komputerowo wspomaganego wywiadu telefonicznego (*Computer Assisted Telephone Interview* – CATI). Menedżerom zadano kilkanaście pytań zamkniętych, spośród których w kontekście celu niniejszego opracowania najważniejsze były trzy:

1. Czy w ostatnim roku w przychodach Pani/Pana przedsiębiorstwa można było zaobserwować:

- a) tendencję malejącą,
- b) przychody utrzymują się mniej więcej na tym samym poziomie,
- c) niewielki wzrost,
- d) dynamiczny wzrost?

2. Czy w ostatnim roku w zyskach Pani/Pana przedsiębiorstwa można było zaobserwować:

- a) tendencję malejącą,
- b) zyski utrzymują się mniej więcej na tym samym poziomie,
- c) niewielki wzrost,
- d) dynamiczny wzrost?

3. Czy w ostatnim roku zapotrzebowanie na inwestycje w Pani/Pana przedsiębiorstwie:

- malą,
- w zasadzie pozostawało bez zmian,
- było niewiele wyższe w stosunku do roku poprzedniego,
- było zdecydowanie wyższe w stosunku do roku poprzedniego?

Zadaniem przedsiębiorcy było zakreślenie jednej spośród wymienionych odpowiedzi dla każdego z zadanych pytań. Do oceny zagregowanych wyników badania wykorzystano analizę struktury uzyskanych odpowiedzi.

Tabela 2. Struktura ankietowanych przedsiębiorstw według wybranych cech

Podział	Liczba	%	Podział	Liczba	%
Wielkość przedsiębiorstwa (zatrudnienie)			Płeć przedsiębiorcy		
Małe	359	35,62	Kobieta	559	55,46
Mikro	649	64,38	Mężczyzna	449	44,54
Rodzaj działalności			Wykształcenie przedsiębiorcy		
Produkcyjna	77	7,60	Podstawowe lub zawodowe	27	2,68
Handlowa	207	20,54	Średnie	315	31,25
Usługowa	285	28,27	Wyższe ekon.	240	23,81
Mieszana	439	43,55	Wyższe poz.	424	42,06
Okres działalności			Wiek przedsiębiorcy		
Do 3 lat	66	6,55	Do 35 lat	223	22,12
1–6 la	89	8,83	36–50 lat	413	40,97
Pow. 6 lat	853	84,62	Pow. 50 lat	372	36,90
Forma opodatkowania					
Podatek CIT	289	28,67	Ryczałt od przych. ewid.	207	20,54
Podatek PIT	458	45,44	Karta podatkowa	37	3,68
Łączna liczba respondentów				1008	100,00

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie wybranych kryteriów podziału badanej próby uwidocznionych w tab. 2 spróbowano wyodrębnić czynniki pozostające w bezpośredniej korelacji z udzielanymi odpowiedziami. W tym celu zastosowano test niezależności zmiennych jakościowych χ^2 (Chi²). Sprawdzianem testu jest empiryczna statystyka χ^2 (Chi²), zbudowana na podstawie różnic między faktyczną liczbą jednostek posiadających i -ty wariant zmiennej objaśniającej (wybrane cechy przedsiębiorstwa lub przedsiębiorcy) a j -ty wariant zmiennej objaśnianej (n_{ij}) (udzielona odpowiedź) a liczbą jednostek, jaka by wystąpiła, gdyby zmienne były całkowicie niezależne $\widehat{n_{ij}}$ (szerzej: [Balicki, Makać 2002, s. 251]):

$$\widehat{n_{ij}} = n \times \left(\frac{n_i}{n} \times \frac{n_j}{n} \right).$$

Na podstawie empirycznie zaobserwowanych liczebności wylicza się statystykę:

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^k \sum_{j=1}^l \frac{(n_{ij} - \widehat{n_{ij}})^2}{\widehat{n_{ij}}}$$

Statystyka ta ma asymptotyczny rozkład chi-kwadrat z liczbą stopni swobody wyznaczoną liczbą możliwych wariantów zmiennych: $\nu = (k - 1) \times (l - 1)$. Dla obliczonej wartości statystyki χ^2 mniejszej od wartości krytycznej testu $\chi_{(\alpha, \nu)}^2$ (odczytywanej z tablic, przy danym poziomie istotności α i stopniach swobody ν) nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej mówiącej, że zmienne są niezależne. Empiryczna wartość χ^2 większa od krytycznej daje podstawy do odrzucenia hipotezy zerowej na rzecz alternatywnej, że zależność pomiędzy zmiennymi występuje. Dla przeprowadzonego badania przyjęto $\alpha = 0,05$, co oznacza, że prawdopodobieństwo przyjęcia błędnej hipotezy wynosi 5%. Siłę zdiagnozowanych zależności zmierzono, wykorzystując dwie standardowe miary związku stochastycznego (tab. 3).

Tabela 3. Współczynniki pomiaru siły korelacji zmiennych jakościowych

Współczynnik T-Czuprowa	Współczynnik C-Pearsona
$T = \sqrt{\frac{\chi^2}{n \times \sqrt{(k-1) \times (l-1)}}$	$C = \sqrt{\frac{\chi^2}{\chi^2 + n}}$

Źródło: [Makać, Urbanek-Krzysztofiak 2007, s. 155].

Oba wymienione w tabeli współczynniki mieszczą się w przedziale $\langle 0, 1 \rangle$. Im wyższy ich poziom, tym korelacja jest silniejsza.

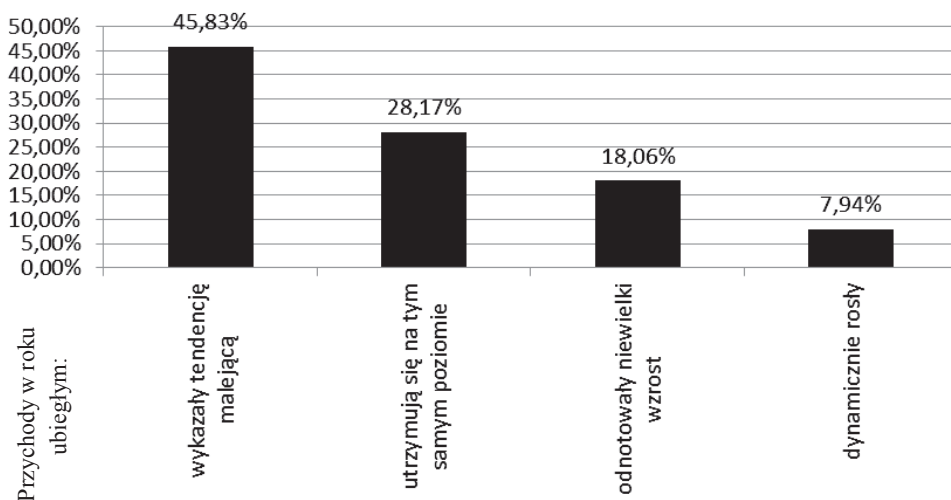
4. Wyniki badania

Rysunki 1–3 prezentują strukturę wszystkich udzielonych odpowiedzi na pytania dotyczące odpowiednio: zmian przychodów, wyników finansowych oraz zapotrzebowania na inwestycję.

Prawie 46% menedżerów stwierdziło, że przychody kierowanych przez nich przedsiębiorstw w ciągu roku poprzedzającego badanie wykazały tendencję malejącą. W ponad 28% firm poziom przychodów się nie zmienił. Oznacza to, że blisko $\frac{3}{4}$ badanych przedsiębiorstw nie było w stanie zwiększyć swojej sprzedaży. Jedynie 26% firm zanotowało wzrost przychodów, przy czym w sposób istotny wzrastały one jedynie w 7,94% badanych firm.

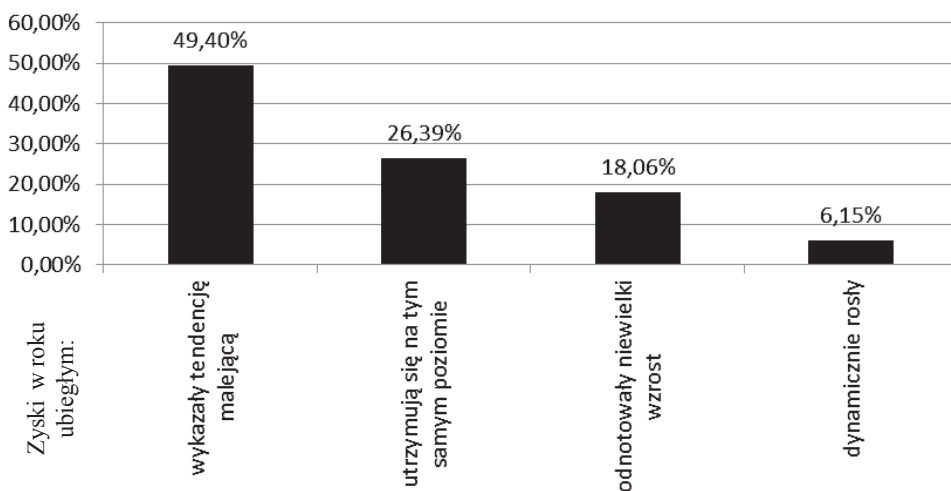
Bardzo podobny rozkład mają odpowiedzi menedżerów dotyczące obserwowanych zmian w wynikach finansowych. Ich poziom spadł w blisko połowie przedsiębiorstw, a w ponad 26% nie uległ istotnym zmianom. A zatem w 75% firm nie udało

się zwiększyć zysków. Jedynie 6% przedsiębiorstw odnotowało wyraźny ich wzrost, a 18% obserwuje niewielką tendencję rosnącą.

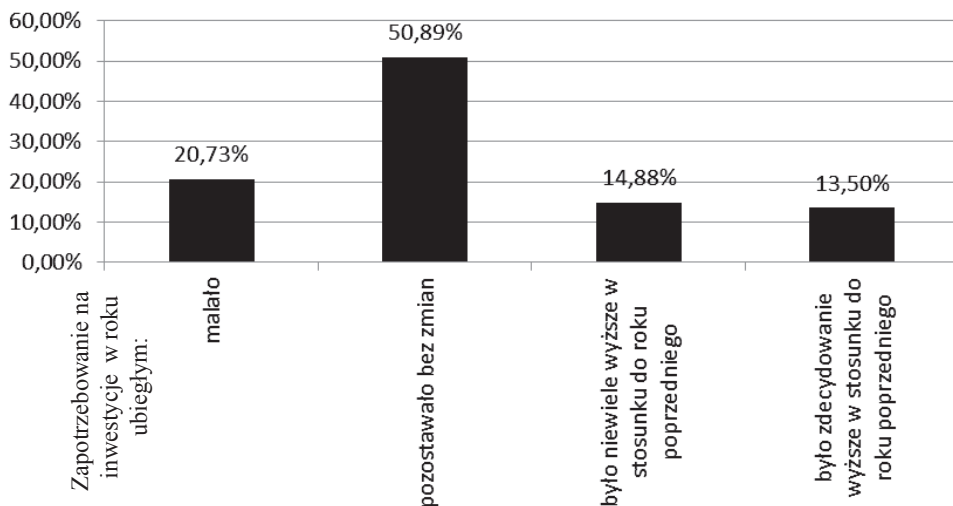
Rys. 1. Zmiany przychodów małych przedsiębiorstw w opinii ich menedżerów

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 2. Zmiany wyników finansowych małych przedsiębiorstw w opinii ich menedżerów

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 3. Zmiany w zapotrzebowaniu na inwestycje w małych przedsiębiorstwach w opinii ich menedżerów

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku trzeciego aspektu badania połowa przedsiębiorców (50,89%) nie odczuwa zmian w zapotrzebowaniu na inwestycje. Niewiele większy popyt na inwestycje niż w poprzednim roku zgłosiło 15% menedżerów. Podobna liczba odpowiedzi menedżerów (13,50%) dotyczyła dynamicznego wzrostu zapotrzebowania na inwestycje. W prawie 21% firm zapotrzebowanie to malało.

Tabela 4 prezentuje powiązania pomiędzy przedsiębiorstwami, których menedżerowie udzielili stosownych odpowiedzi. Największa zbieżność informacji dotyczy obszarów o malejących i niezmiennych się wszystkich trzech badanych kategoriach. Oznacza to, że malejące przychody najczęściej współwystępują z malejącymi przychodami i malejącym lub utrzymującym się na tym samym poziomie zapotrzebowaniem na gotówkę. Firmy, w których przychody się nie zmieniły, najczęściej nie odnotowały też zmian w zyskach i zapotrzebowaniu na gotówkę.

W tabeli 5 zaprezentowano wyniki obliczeń statystyk χ^2 dla odpowiedzi na temat zmian w badanych kategoriach charakteryzujących kondycję przedsiębiorstw jako zmiennych objaśnianych oraz wybranych cech przedsiębiorstwa i przedsiębiorcy (zob. tab. 2) jako zmiennych objaśniających. Dla zdiagnozowanych korelacji obliczono wskaźniki T-Czuprowa i C-Pearsona charakteryzujące siłę zależności.

Czynnikami najszerzej skorelowanymi ze zmianami analizowanych wyznaczników kondycji przedsiębiorstw są okres działalności przedsiębiorstwa i wiek przedsiębiorcy. W obu przypadkach korelacja występuje dla wszystkich badanych kategorii, czyli dla zmian w przychodach, zyskach i zapotrzebowaniu na gotówkę.

Zgłaszane zmiany w przychodach dodatkowo wykazują zależność od rodzaju działalności, formy opodatkowania przedsiębiorstwa oraz wykształcenia przedsiębiorcy. W większości przypadków siła zdiagnozowanych zależności jest jednak niewielka. Największą siłą charakteryzują się korelacje okresu działalności ze zmianami zysków i przychodów oraz wieku przedsiębiorcy z kształtowaniem się wyników finansowych. Strukturę rozkładu odpowiedzi w tych trzech przypadkach prezentują rysunki 4–6.

Tabela 4. Struktura odpowiedzi menedżerów w świetle powiązań między udzielonymi informacjami

Zmiany		Malejące		Bez zmian		Niewielki wzrost		Dynamiczny wzrost	
		Przychody Zyski		Przychody Zyski		Przychody Zyski		Przychody Zyski	
		Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Zapotrzebowanie na inwestycje	Malejące	162	16,07	29	2,88	15	1,49	3	0,29
		169	16,77	22	2,18	17	1,69	1	0,09
	Bez zmian	227	22,52	175	17,36	85	8,43	25	2,48
		241	23,91	164	16,27	84	8,33	22	2,18
	Niewielki wzrost	40	3,97	48	4,76	38	3,77	24	2,38
		45	4,46	44	4,37	45	4,46	16	1,59
	Dynamiczny wzrost	28	2,78	31	3,08	42	4,17	27	2,68
		36	3,57	36	3,57	35	3,47	21	2,08

Źródło: opracowanie własne.

Spadek poziomów przychodów i zysków najliczniej odczuły przedsiębiorstwa najdłużej operujące na rynku. Blisko 50% menedżerów przedsiębiorstw działających powyżej sześciu lat zgłosiło, że w kierowanych przez nich firmach przychody wykazały tendencję malejącą. Ponad 53% tychże przedsiębiorstw odnotowało także malejące zyski. 25% nie odnotowało żadnych istotnych zmian w przychodach i wynikach finansowych.

Jedynie w ok. 17% przedsiębiorstw działających dłużej niż sześć lat przychody i zyski uległy niewielkiemu wzrostowi. Dynamiczny wzrost przychodów nastąpił w nieco ponad 7% firm, zyski dynamicznie wzrosły jedynie w 6%.

Odpowiedzi menedżerów firm, których okres działalności mieścił się w przedziale 3–6 lat, były mniej zróżnicowane. 34% przedsiębiorstw dotknął spadek przychodów. W mniej więcej tej samej liczbie firm przychody się nie zmieniły. Zyski malały natomiast w 38% przedsiębiorstw, w 27% pozostawały bez zmian. W tej grupie firm odnotowano największą liczbę przedsiębiorstw zgłaszających dynamiczny wzrost przychodów (13,5%), a także zysków (10,11%).

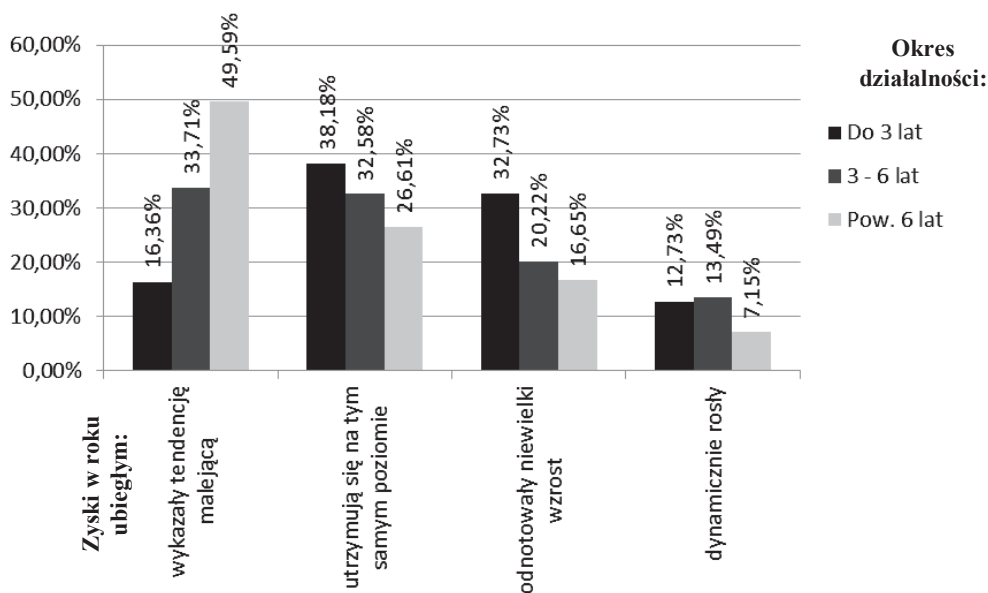
Przedsiębiorstwa najmłodsze, tj. działające do 3 lat, najmniej odczuły pogarszające się warunki gospodarowania. Jedynie ok. 17% z nich odnotowało spadek przychodów i zysków. Zmian w przychodach nie zauważono w 38% tychże firm, zyski zaś nie zmieniają się aż w 47%. W tej grupie przedsiębiorstw największy udział

mają firmy, których przychody i zyski co do zasady wzrastały (rosnące przychody – 45,46%, rosnące zyski – 36,36%).

Tabela 5. Zależność między wybranymi cechami przedsiębiorstwa i przedsiębiorcy a odpowiedziami menedżerów

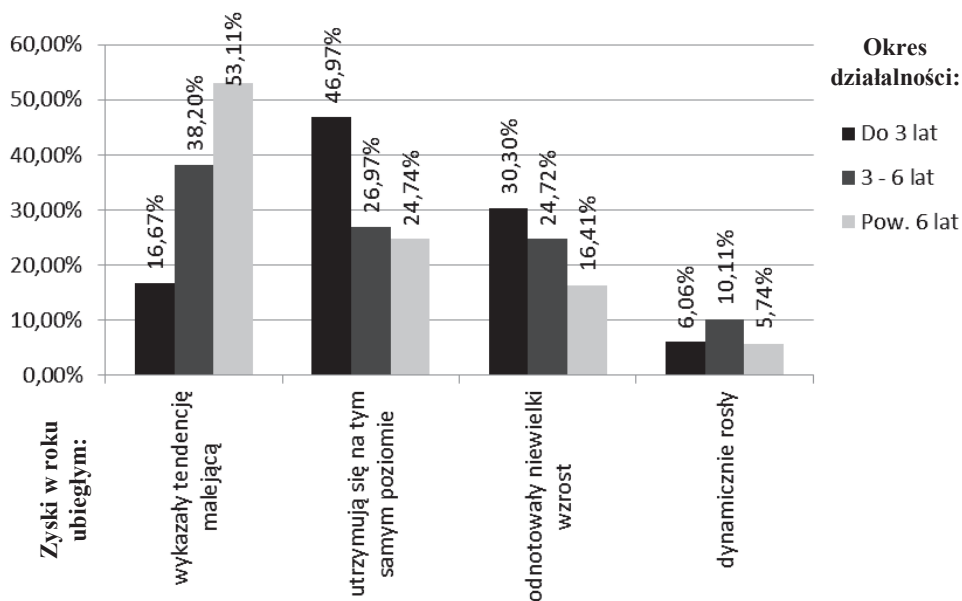
Zmienna objaśniana	Przychody	Zyski	Zapotrzebowanie na inwestycje
Czynnik	Wielkość przedsiębiorstwa		Chi ² kryt. = 9,49
Chi ² empiryczna	4,03	5,50	2,77
Zależność	Nie występuje	Nie występuje	Nie występuje
Czynnik	Rodzaj działalności		Chi ² kryt. = 21,03
Chi ² empiryczna	22,49	8,26	12,55
Zależność	Występuje	Nie występuje	Nie występuje
T-Czuprow	0,0803	–	–
C-Pearson	0,1477	–	–
Czynnik	Okres działalności		Chi ² kryt. = 15,51
Chi ² empiryczna	41,35	42,60	18,91
Zależność	Występuje	Występuje	Występuje
T-Czuprow	0,1204	0,1222	0,0814
C-Pearson	0,1985	0,2014	0,1357
Czynnik	Forma opodatkowania		Chi ² kryt. = 21,03
Chi ² empiryczna	22,48	16,79	20,84
Zależność	Występuje	Nie występuje	Nie występuje
T-Czuprow	0,0805	–	–
C-Pearson	0,1482	–	–
Siła korelacji	Słaba	–	–
Czynnik	Płeć przedsiębiorcy		Chi ² kryt. = 9,49
Chi ² empiryczna	8,31	4,03	6,73
Zależność	Nie występuje	Nie występuje	Nie występuje
Czynnik	Wiek przedsiębiorcy		Chi ² kryt. = 15,51
Chi ² empiryczna	22,08	24,04	16,70
Zależność	Występuje	Występuje	Występuje
T-Czuprow	0,0880	0,0918	0,0765
C-Pearson	0,1464	0,1526	0,1277
Czynnik	Wykształcenie przedsiębiorcy		Chi ² kryt. = 21,03
Chi ² empiryczna	21,64	17,69	9,71
Zależność	Występuje	Nie występuje	Nie występuje
T-Czuprow	0,0796	–	–
C-Pearson	0,1464	–	–

Źródło: opracowanie własne.

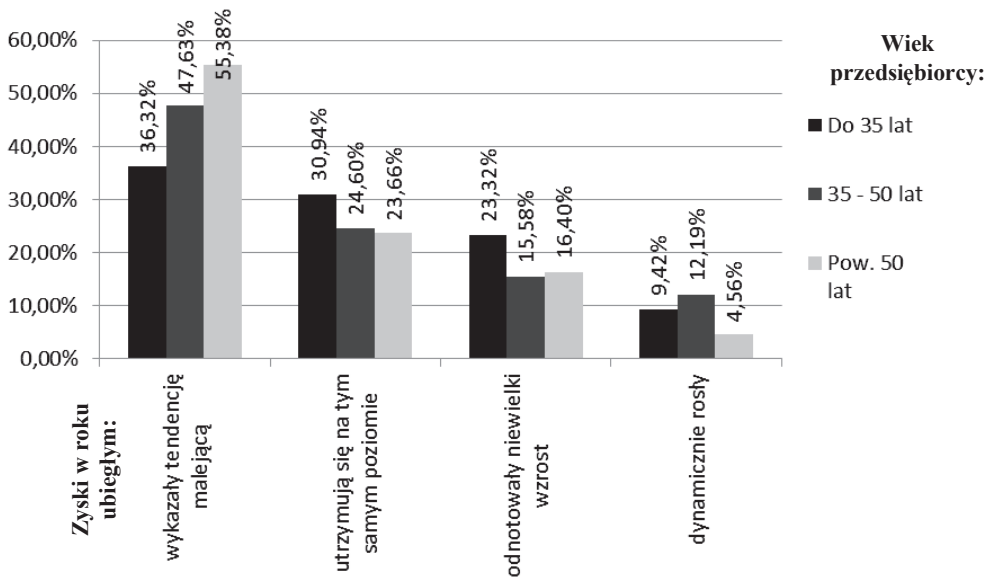
Rys. 4. Zmiany przychodów według okresu działalności badanych przedsiębiorstw

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 5. Zmiany zysków według okresu działalności badanych przedsiębiorstw

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 6. Zmiany zysków badanych przedsiębiorstw według wieku przedsiębiorcy

Źródło: opracowanie własne.

Negatywne zmiany zysków najliczniej dotknęły przedsiębiorstwa zarządzane przez najstarszych menedżerów (55%). Zmiany te dotyczą jedynie 36% przedsiębiorstw kierowanych przez najmłodszych przedsiębiorców i 48% – przez menedżerów w wieku 35–50 lat. Zmian wyników finansowych nie odnotowało 30,94% przedsiębiorców w wieku do 35 lat, 24,6% w wieku 35–50 lat i 23,66% powyżej 50 lat. Wśród przedsiębiorstw, których zyski rosły w niewielkim zakresie, wyróżniają się firmy zarządzane przez najmłodszych menedżerów (23,32%), wśród tych zaś, których zyski wzrastały dynamicznie, przedsiębiorstwa zarządzane przez osoby w wieku 35–50 lat (12,19%).

5. Wnioski i konkluzje

Wyniki przeprowadzonego badania ankietowego potwierdzają zaobserwowane w latach 2008–2009 negatywne tendencje w sytuacji ekonomicznej polskich małych przedsiębiorstw. Niemal połowa przedsiębiorców zgłosiła malejące przychody. Ten sam udział w ogólnej liczbie badanych przedsiębiorstw miały firmy, które odnotowały malejące zyski. W ponad 25% przedsiębiorstw nie zaobserwowano znaczących zmian w przychodach i zyskach. Wskazania te oznaczają, że 75% małych przedsiębiorstw w Polsce nie potrafiło zwiększyć swojej sprzedaży oraz wyników finansowych. Uogólniając, przedsiębiorstwa te na przełomie 2009 i 2010 roku nie rozwijały

się. Przychody oraz zyski dynamicznie rosły jedynie w ok. 7% firm. W pozostałych 18% przedsiębiorstwach przychody i zyski zwiększały się, lecz w niewielkim tempie.

Powyższe negatywne zjawiska łagodzić może fakt, że ponad 50% menedżerów nie odczuło zmian w zapotrzebowaniu na inwestycje, a w blisko 29% przedsiębiorstwach zapotrzebowanie to wzrosło. Oznacza to, że pomimo pogarszających się warunków gospodarowania operacyjnego przedsiębiorcy nie widzą zagrożeń strategicznych dla działalności swoich przedsiębiorstw i widzą perspektywy ich dalszego rozwoju. Jedynie 20% menedżerów zaobserwowało zmniejszone zapotrzebowanie na inwestycje.

Czynnikami, dla których zdiagnozowano zależność obserwowanych zmian w przychodach małych firm, były: charakter, okres i forma opodatkowania prowadzonej działalności, a także wiek i wykształcenie przedsiębiorcy. Zmiany zysków skorelowane były z okresem działalności i wiekiem menedżera. Dla tych samych kategorii wykryto zależność zmian zapotrzebowania na inwestycje. Siła wszystkich zdiagnozowanych zależności była jednak niewielka.

Zmiany przychodów i zysków najsilniej skorelowane były z okresem działalności firmy. Najbardziej negatywne zmiany zaobserwowały firmy najdłużej działające na rynku. Wpływ sytuacji kryzysowej pod tym względem najmniej odczuła grupa firm najmłodszych. Podobną zależność zdiagnozowano dla zmian zysków przedsiębiorstw i wieku zarządzających nimi menedżerów. Starsi menedżerowie częściej niż ich młodszy koledzy odczuwali negatywne zmiany w zyskach.

Literatura

- Balicki A., Makać W., *Metody wnioskowania statystycznego*, Wydawnictwo UG, Gdańsk 2002.
- Bariery rozwoju MSP w Polsce* (2008), Favore.pl, Wrocław.
- Drucker P.F., *Mysli przewodnie Druckera*, MT Biznes, Warszawa 2002.
- Działalność podmiotów niefinansowych w 2007, 2008 i 2009 r.* (Raport GUS), www.stat.gov.pl.
- Informacja o kondycji sektora przedsiębiorstw ze szczególnym uwzględnieniem stanu koniunktury w I kw. 2010 oraz prognoz koniunktury na II kw. 2010* (2010), NBP, Warszawa.
- Famielec J., *Kondycja finansowa przedsiębiorstw w warunkach kryzysu gospodarczego*, [w:] B. Bernaś, A. Kopiński (red.), *Zarządzanie finansami firm – teoria i praktyka*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 158, Wydawnictwo UE, Wrocław 2011.
- Makać W., Urbanek-Krzysztofiak D., *Metody opisu statystycznego*, Wydawnictwo UG, Gdańsk 2007.
- Raport Coface Poland 2010*, www.coface.pl.
- Sawicka A., *Funkcjonowanie średnich firm w okresie spowolnienia gospodarczego*, [w:] A. Zakrzewska-Bielawska (red.), *Wyzwania rozwojowe małych i średnich przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa 2011.
- Zelek A., Maniak G., *Polskie MSP wobec dekonunktury gospodarczej 2007–2010 – studium przedsiębiorstw Pomorza Zachodniego*, [w:] A. Zakrzewska-Bielawska (red.), *Wyzwania rozwojowe małych i średnich przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa 2011.

**NATURE AND DYNAMICS OF CHANGES
OF SELECTED DETERMINANTS
OF SMALL ENTERPRISES CONDITION
UNDER THE ECONOMIC CRISIS 2009–2010.
RESEARCH RESULTS**

Summary: The main goal of this paper is to present the research results on changes in revenues, profits and the demand for investment in small businesses (small + micro) observed by the managers of these entities in a deepening economic crisis. In addition, the identification of factors being in direct correlation with the above changes, in the selected characteristics of the company and its manager was taken. Methods used in the research were: questionnaire survey and selected elements of statistical analysis. The presentation of the research results was preceded by a brief discussion of the general economic situation of the enterprise sector in Poland.

Keywords: small enterprises, economic crisis, results of enterprises.